

ՊԱՅՄԱՆՔ

Թէ՛կ. Պոլսոյ եւ թէ՛ գաւառաց համար
Տարեկան դին 480 դշ.
Վեցամսեայ » 90 »
Իւրաքանչիւր թուոց դին
Մեծ թերթ » 40 փր.
Փոքր » 40 »
Ծանուցման տողը մէկ անգամի հա-
մար 2 դրութեւ, երկու անգամի հա-
մար 60 փարսյ, աւելի անգամնե-
րու համար 40 փարսյ :

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

ԻՍՂԱՐԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏ

ԻՍՂԱՐԱԿԱՆ

Վիթթօր-Նուարի մահուան եւ Ռօշ-
ֆօրի դատին վրայ փարկել մէջ յիշա-
փիտական յուզմունքը տակաւին կը շա-
րունակէ եւ նոր յուզմունքներ ալ ան-
պակաս են: Քրէօգո գաւառին մէջ չհան-
քային գործաւորները գործերին դադ-
րեցուցած ըլլալով կառավարութիւնը
խիստ միջոցներ ձեռք առաւ խաղաղու-
թիւնը վերահաստատելու: Այս դէպքին
վրայ Օրէնսդիր ժողովին մէջ վիճաբա-
նութիւն ծագելով, Պ. Նազիրօս երես-
փոխանը կարծիք յայտնեց թէ քրէօգո
գործը զբաւելը կրնար ծանր արեւնհե-
ղութեան պատճառ ըլլալ: Ներքին
գործոց պաշտօնեայն անոր պատաս-
խանելով ըստ թէ 3000 զօրք ճան-
քած էր ի քրէօգո, որպէս զի բարե-
կարգութիւնը պահպանեն եւ գործա-
ւորաց աղտոտութեան պաշտպան կե-
նան: Պ. կանպէթթա այս պատաս-
խանէ գոհ չըլլալով կառավարութիւնը
մեղադրեց պարձեալ. ուստի Պ. Նազիր
— Օրէնսդիր խօսքի սկսելով յայտարա-
րաբար թիւն ըրաւ թէ ամեն անգամ
որ կառավարութիւնը բարեկարգու-
թեան վրա զբաւելու վրայ ըլլաւ առեւ,
զգուշութեան միջոցներ ձեռք առնե-
լու պիտի փութայ, եւ եթէ աղտու-
ծագի պիտի դադէ: քրէօգոյի դէպ-
քին մէջ՝ գործէ դադարող բանուորնե-
րը ապրիլնաւոր բռնութիւն կը գոր-
ծադրէին, որպէս զի մէկը չ'կարենայ
գործեալ գործի սկսիլ: « ուստի ըսաւ,
եթէ կառավարութիւնն այսպիսի քի-
թացքի մը վրայ անտարբեր կենար,
ընդլիմագիր մասը զայն պիտի ամսա-
տանէր թէ գիտնալով որ պիտի խաւա-
թիւն ծագի, առաջնութեամբ անխիղճ
գանուեր է: քրէօգո բազմութիւն զօրք
զրկելով մեր միակնդատակը խաղաղ-
ութեան առաջնութեամբ եւ մեծ գըծ-
բաղդութիւն մ'արդեւու էր: »

Իսկ Պ. Ռօշֆօրի դատը յունի 22 ին
տեմբերեցաւ ոստիկանութեան ատեա-
նին առջեւ: Տէրութեան փաստաբա-
նին ըսաւ որ թէպէտ զրոյց մ'եղած
էր թէ կառավարութիւնը ծանրագոյն
ատեմանի պատիժ մը պիտի պահան-
ջէ, բայց իրողութիւնն այնպէս է,
ըսաւ. կառավարութիւնը կը փափարի
միայն որ օրէնքը յարգել տայ: Ինչ-
պէս արդէն հեռագիրն ալ ծանուցած
է, Պ. Ռօշֆօր 6 ամիս բանտարկու-
թեան եւ 3000 ֆրանք տուգանքի, եւ Պ.
Բասթալ Նորուսէ 6 ամիս բանտարկու-
թեան եւ 500 ֆր. տուգանքի դա-
տապարտուեցան: Այս պատիժը, Պ.
Ռօշֆօրի վրայ ծանրացած քաղաքա-
յին պատերազմը զրգուերու ամբաստա-
նութեան հետ բաղդատելով, այնչափ
թիւթիւն է որ շատերը զայն ծաղրելի
կը համարին: Այսու ամենայնիւ այս
թիւթիւն պատիժն անգամ գծաւորու-
թեամբ կրցաւ գործադրուիլ: Պ. Ռօշ-

ֆօր, որ կը շարունակէր Օրէնսդիր
ժողովոյ նիստերուն ներկայ գտնուիլ
իրեն քրէօգոյն, փետր. 7 ին ձեռ-
բակաւ եղաւ, եւ իր կառավարութեան
ապստամբութեան փորձ մ'ընելով,
ոստիկանութեան զինուորները զանոնք
ջրուեցին, բայց իրենցմէ մէկն ալ չա-
րաչար վիրաւորեցաւ:

Պատժոյն մեղմութիւնը կրեւի որ
Պ. Ռօշֆօրի ալ զալլողթը շարժած է,
քանզի Մարտէյնէզի մէջ այնպէս կը
գրէ:

« Ինչո՞ւ համար վեց ամիս եւ ոչ
քան տարի բանտարկութիւն. ինչո՞ւ
համար 3000 եւ ոչ 5000 ֆր. տուգանք:
Ասիկա ճիշդ անոր կը նմանի եթէ
պաշտօնեայնքը գուժարեալ ժողո-
վրդեան ըսէին. դուք պէտք է որ
մեր գանուած վիճակն ուշադրու-
թեան առնուք, քանզի ուրիշ կերպիւ
անկարելի է որ երկապարտանութեան
աղտոնքը դնէք: Մեք քաջութիւն
չունինք հասարակային կարծեաց
դէմ կենալու, որ մեր վրայ խաղի
կը հսկէ, եւ այս պարագայից մէջ
կարծենք վեց ամիս բանտարկու-
թիւն մ'ամեն դժուարութիւն կը լու-
ծէ: Ասոր վրայ 3000 ֆրանք ալ տու-
գանք կաւեցնենք, որպէս զի մեր բըռ-
նած կէտէն ետ դարձած Համարութիւնը,
եւ ահա այսպէս գործը կը վերջացը-
նենք: » Այս վճիռը հանդարտութեամբ
եւ առանց կրից կշռելէ ետեւ, վրաս
այս ազդեցութիւնն ըրաւ: Ես ապա-
ստամբութիւն գրգռելու ամբաստա-
նութեամբ դատի կոչուեցայ: Ասկէ
ծանր յանցանք չկրնար ըլլալ պաշտ-
ոնէից աչքին առջեւ, մանաւանդ որ
ժողովուրդն ալ անոնց կառավարու-
թեան ներքեւ այնչափ գոհ է եւ եր-
ջանիկ է: Որպիտ որ պաշտօնէութիւն
մ'իր անկարողութեան վրայ համոզ-
ւած ըլլայ, ասկէ դատ յայտարարու-
թիւն չկրնար ընել թէ ժողովուրդն
իրմէ գոհ է, քանզի թէ որ այս հա-
մարումը չունենայ, յանցաւոր է եւ
թէ իր պաշտօնն ուրիշներու չյանձ-
նէ: Այս սկզբունքն ընդունելով կամ
եւ ժողովուրդը յայտարարութիւն
զրգուած եմ, կամ ո՛չ: Եթէ իրօք ես
այս եղեւր գործած եմ, այսինքն ա-
մենասիրելի կառավարութիւն մը կոր-
ծանելու նպատակաւ: Զանացեր եմ
ֆարքի վրա զոյններն արեւմտի լընել,
փաճառակաւութիւնը խանդարել, հա-
տարակց զգացումը վրդովել, օտա-
րազի ուղեւորները հեռացնել, ահա
բոլոր եւ նոյն իսկ ամենէն աւելի նե-
րողամտ գաղղիացոց գիմելով կը
հարցնեմ թէ վեց ամիս բանտարկու-
թեան վճիռ մը ընկերութեան դէմ
եղած լինումնքի եւ սպառնալից
վրէժն առնելու երկեր կատարեալ դա-
ւաւ մը խաղալ է: Այս պատիժը՝
3000 ֆրանք տուգանքի հետ չկրնար
այս պարագայից մէջ արժանաւոր պա-
տիժ մ'ըլլալ: Ուստի երբոր ես յան-

ցաւոր կը համարուիմ, իրաւունք ու-
նիմ պահանջելու որ ինծի տրուի իր
պատիժը 20 տարուան շրջապակաւ
աշխատութիւն ըլլայ:

Խիստ արտաքայ կարգի եւ նոյն
իսկ ինձ համար լինաւանալի բան մ'է
որ այն կառավարութիւնը, որուն ես
բնաւ ներողամտութիւն ցոյց չ'առի
ինծի այնչափ ներողամտ ըլլայ: Բայց
եթէ ստոյգ. որ ես ապստամբութիւն
զրգուած չ'եմ, ինչո՞ւ համար իմ վրաս
եղած ամբաստանութիւնը բառնալու
վճիռ չ'արուեցաւ: Վեց ամիս բան-
տարկութիւնն ինչ բանի կը ծառայէ
եւ ուրիշ՝ կ'առնուի այս: Բոլոր այս
դատը բացատրելու միակ եղանակն է
հետեւեալ կնիքը մեկնել տրուած վը-
ճիւրը. « Նկատելով որ եթէ Ռօշֆօր
քաղաքացին իրօք ապստամբութեան
զրգուած ըլլաւ, պէտք էր որ նա-
ւարանի մշտնջեան աշխատութեան
գաւառարարուէր, բայց այնպիսի գըր-
գիւ մ'ըրած չ'ըլլալուն համար ատեա-
նին անոր վեց ամիս բանտարկութիւնը
կը վճռէ: »

Քրէօգոյի թիւսին ըլլալով պատ-
ժոյն մեղմութեան այս պատճառը կու-
տայ թէ Պ. Ռօշֆօր թէպէտ Մարտէյ-
նէզի յունիս 11 ի թուոյն մէջ ապս-
տամբութեան գրգիւ տուած էր, բայց
յունիս 12 ին վիթթօր-Նուարի թաղ-
ման առթիւ ժողովուրդն ի խաղաղու-
թիւն յորդորած եւ աղմուկին առաջ-
քն ինքնին առած էր: Պաղղիական
միւս թերթերն ալ այս նիւթի վրայ
այլ եւ այլ դիտողութիւններ կ'ընեն,
եւ Ռօշֆօրի դատապարտութիւնը ու-
մանք յարմար, եւ ոմանք ալ անյար-
մար կը համարին, ըստ իւրաքանչիւր
լրագրի միամտոց: Բայց այս տարբեր
կարծիքները մի առ մի յառաջ բերել
անօգուտ կը համարին:

Մենի տարիկաւորութեան տոնանք
Ռէֆօրմի խմբագիրներէն Պ. Մալէ-
րին, վէրմօրէլ եւ Բլէման, եւ նոյն
թերթին տպագրիչ Պ. Վալէ անուն
անձերն ալ գտանց, որք նմանապէս
ապստամբութիւն զրգուեցաւ եւ կայ-
սեր անձին դէմ լինումնքը բրած ըլ-
լաւ ամբաստանուած էին: Ասոնց ա-
ռաջինը 3 ամիս բանտարկութեան եւ
1.000 ֆրանք տուգանքի, երկրորդը
եւ երրորդը վեց վեց ամիս բանտար-
կութեան եւ 1.000 ֆրանք տուգան-
քի, եւ չորրորդը 500 ֆրանք տուգան-
քի դատապարտուեցան: Երկրորդ
դատի մը մէջ ալ նոյնպիսի ամբաստա-
նութեամբ Մալէրին, Վալէ եւ Բլէ-
ման—բնաւ դատապարտութեան վը-
ճիւր առին, եւ այս վ'ընչոյն պատիժն
է 6 ամիս բանտարկութիւն եւ 1.000
ֆրանք տուգանք: Այս դատերուն
շատին մէջ ամբաստանաւորներ ներկայ
չ'գտնուելով, ինչպէս ըրած էր նաեւ
Պ. Ռօշֆօր, ատեման ի բացակայու-
թեան ամբաստանեաց իր որոշումը
տուաւ:

Օրէնսդիր ժողովոյ մէջ մեծ վի-

ճարանութիւն մ'եղաւ առեւտրական
աղտոտութեան վրայ: Պ. Թիէր երկար
ճառ մը խօսեցաւ պահանջելով որ կա-
ռավարութիւնն օտար երկրէ դացած
արուեստական բերքերու մի եւ նոյն
գիրութիւնը չ'ընծայէ, ինչպէս պարտ-
քն է տալ ներքին արտադրութեան:
Իրեն պէս շատերն ալ ինքնեցին որ
Մեղղիոյ հետ կնքուած առեւտրական
դաշնագրութեան տասնամեայ պայ-
մագրով բանալուն վերջ տրուի:
Բայց մեծագոյն մասն որոշեց որ առ-
պիժ միջեալ դաշնագրութեան ձեռք
չը դարձուի:

Խաղաղութեան թիւնը Մարտի կա-
ռավարութեան հետ իր յարաբերու-
թիւնը դադարեցուց: Ասոր վրայ չ'պ-
րալթարի քրօնիքը լրագրին մէջ հե-
տեւեալ տեղեկութիւնները կը գտնենք:

Մուսթաֆա Տուքայի անուն Մա-
րիտանցի վաճառական մը Մարտի
Միւլէյ Սպարիւլ—Բահմանկայի ար-
տօնութիւններ առած էր: մանաւանդ
մաքսային, եւ վերլապէս, կերելի որ
բազում հարստութիւն շահելով թան-
ճէր քաշուէր էր: Իր Համիտ անուն
երգայրը, որ իր գործերուն մէջ էր,
Մուսթաֆայի մահունէն (1859) ետեւ
անոր տեղ յաջորդեց, անոր Մէհմէտ
անուն որդւոյն հետ: Մէհմէտ Տուքա-
լի խաղաղ հայատակ էր, բայց Մարտի
կառավարութեան ունեցած պարտու-
յ համար Ֆէսի մէջ բանտարկուե-
լով, իւր օտար հայատակութիւնը
թողով միայն կրցաւ աղտուիլ: Սա-
կայն բանտէն երկէ ետեւ գործեալ
խաղաղ պաշտպանութեան ներքեւ
մտնելուց, եւ խաղաղ դեպքանք
զայն չկրնալով ամիջապէս ընդունիլ,
յորդորեց որ Ֆիթիլեյա երկայ եւ հոն
իր հպատակութիւնը նորոգէ: Նոյն
միջոցներուն Տիւքայի մէջ գործակա-
տարը Պէն—Հաղա անուն Սպարիւլ
Մէօթա քաղաքը մարդապաշտութիւն
մ'ըրաւ, եւ Մարտի պաշտպան
դեպքանքն ալ Տիւքայի դէմ ու-
նենալով զայն ալ գործին մէջ խառ-
նեց եւ հատուցում պահանջեց Մա-
րտի կառավարութեան, որ վրձաց
բանտարկել զՄէհմէտ Տուքայի: Այս
վերջինն խաղաղ տեղութեան պաշտ-
պանութիւնը ինքրած ըլլալով, այն ալ
դեպքանքին հիման տուաւ պէտք ե-
ղածն ի գործ դնել: Բայց Մարտի ար-
տաքին գործոց պաշտպանութեան
խանց թէ Մէհմէտ Տուքայի խաղաղ
հպատակութիւնը ժամանակաւ թո-
ղուցած ըլլալով դեպքանք զայն պաշտ-
պանելու իրաւունք չ'առին: Վէճը մեծ-
նալով խաղաղ դեպքանքն իր յարաբե-
րութիւնը դադարեցուցեւ, բայց
խնդիրը մանաւոր ըլլալով յուսալի է
որ չուտով լուծուի մը կրնայ դառնիլ:
Մէհմէտ Տուքայի հպատակութիւնն
որոշուելուն պէս գծաւորութիւնն ալ կը
վերնայ, եւ թէպէտ Մարտի կառա-
վարութիւնն անոր նկատմամբ կամա-

